

## MÜASİR FARSDİLLİ ƏDƏBİYYATIN GÖRKƏMLİ SİMALARI

**Rauf QULUZADƏ,**  
Bakı Dövlət Universitetinin  
Şərqsünəslıq fakültəsinin müəllimi

**Xülasə.** Deyirlər ki, “bir ölkəni tanımaq üçün ya bir müddət orada yaşamaq, yaxud da o ölkənin yazıçılarının əsərlərini oxumaq lazımdır”. Biz də bu məqaləmizdə ikinci yolu seçib, oxucuları bəzi farsdilli müəlliflər və onların əsərləri ilə tanış etməyə çalışmışıq. Bu tanışlıq sayəsində farsdilli ədəbiyyatın yayıldığı ərazilərə “daxildən nəzər salmaq” mümkündür.

Məqalədə Fəribə Vafi, Mostafa Mastur, Soheyła Beski, Nəsim Məraşi, Nahid Təbatəbai, Məhəmməd Hüseyn Məhəmmədi kimi müəlliflərin qısa tərcümeyi-halları və onların dünyə oxucularına tanış olan əsərləri haqqında məlumat verilmişdir.

**AÇAR SÖZLƏR:** müasir farsdilli ədəbiyyat, roman, hekayə, farsdilli yazıçılar.

Рауф Гулузаде

## ВЕЛИКИЕ ОБРАЗЫ СОВРЕМЕННОЙ ПЕРСИДСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

**Резюме.** Говорят, что “для знакомства со страной нужно либо жить в ней, либо читать произведения писателей этой страны”. В этой статье мы намерены выбрать второй путь и познакомить наших читателей с некоторыми персоязычными авторами и их произведениями. Благодаря этому знакомству можно «заглянуть внутрь» ареалов распространения персидской литературы.

В статье представлены краткие биографии таких авторов, как Фариба Вафи, Мостафа Мастур, Сохейла Бески, Насим Марашии, Нахид Табатабаи, Мохаммад Хосейн Мохаммади, а также их произведения, знакомые читателям всего мира.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** современная персидская литература, роман, рассказ, персидские писатели.

Rauf Guluzade

## GREAT IMAGES OF MODERN PERSIAN LITERATURE

**Summary.** It is said that in order “to get to know a country, one must either live there for a while or read the works of writers from that country”. In this article, we intend to choose the second path and introduce to our readers some Persian-speaking authors and their works. Thanks to this acquaintance, one can «look inside» the areas of the distribution of the Persian literature.

The article presents short biographies of such authors as Fariba Vafi, Mostafa Mastur, Soheila Beski, Nasim Marashi, Nahid Tabatabai, Mohammad Hossein Mohammadi, as well as their works familiar to readers all over the world.

**KEY WORDS:** modern Persian literature, novel, story, Persian writers.

Müasirliklə qədim adət-ənənələrə əsaslanan köhnə və yeni müqavimət qüvvələri arasında qarşıdurmanın olduğu cəmiyyətlərdə kino və təsviri incəsənətlə müqayisədə ədəbiyyat ictimai-siyasi, sosial-mədəni konfliktləri daha aydın təsvir etmək qabiliyyətinə malikdir. Məhz ədəbiyyat nümunələri bu qarşıdurmadan yaranan qeyri-adi dinamizmi və cəmiyyətin tarix boyu formalaşmış özünəməxsus identifikasiyasını qoruyaraq mentalitetinin

dəyişməsinə oxucuya bariz şəkildə göstərə bilər. “Bir ölkəni tanımaq üçün ya bir müddət orada yaşamaq, yaxud da o ölkənin yazıçılarının əsərlərini oxumaq lazımdır” fikri doğrudursa, biz ikinci yolu seçib, oxucuları bəzi farsdilli müəlliflər və onların əsərləri ilə tanış etmək niyyətindəyik. Bu tanışlıq sayəsində farsdilli ədəbiyyatın yayıldığı ərazilərə “daxildən nəzər salmaq” mümkündür.

### Fəribə Vafi

Müasir İran ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Fəribə Vafi 21 yanvar 1963-cü ildə Təbrizdə orta təbəqədən olan bir ailədə dünyaya göz açmışdır. İran azərbaycanlısıdır. Orta məktəbi bitirdikdən və bir müddət zavodda işlədikdən sonra Tehrandə İslam qadın polisi məktəbinə daxil olmuşdur. Məktəbi bitirib Təbrizə qayıtdıqdan sonra həbsxanada qulluğa qəbul edilmiş, cəmi 3 ay işlədikdən sonra işini tərk etmişdir.

Gənc yaşlarından yazıçı olmağı arzulayan Fəribə Vafi ailə qurduqdan sonra paytaxtın ədəbi mühitindən uzaqlaşmasına baxmayaraq, tənqidçilərin və oxucuların diqqətini özünə cəlb edə bilmişdir. İlk hekayəsi “Rahət şodi, pedər”i (“Rahat oldun, ata”) 1988-ci ildə çap etdirmişdir. 1996-cı ildə “Dər omghe sahne” (Səhnənin dərinliyində) hekayələr toplusu işıq üzə görmüşdür. 2002-ci ildə yazıcının “Pərəndeye mən” (“Mənim quşum”) adlı ilk romanı nəşr edilmiş və ölkənin ən sanballı ədəbi mükafatlarına layiq görülmüşdür [1]. Əsər böyük oxucu marağına səbəb olduğundan İranın sərhədlərini aşaraq ingilis, türk, italyan, alman, fransız və sair dillərə tərcümə edilmişdir.

Yazıçı ailəlidir, bir qızı və bir oğlu var. Hazırda ailəsi ilə birgə Tehrandə yaşayır [2].

Fəribə Vafinin İranda “Golşiri” və “Yalda” mükafatları almış “Pərəndeye mən” əsəri fərqli, Orta Şərq qadını haqqında olan klişelərdən uzaq bir romandır. Bu günün İranı gündəlik həyatın fonunda Qərb oxucusu üçün tam naməlum təriflərdən işıqlandırılmışdır. “Pərəndeye mən” əsəri müasir İran üçün stereotip qadın modelindən fərqli, öz fərdiliyinin axtarışında olan gənc bir qadının daxili aləminə səyahət etməyə imkan verir.

Müəllif ilə bir çox müştərək bioqrafik xüsusiyyətə malik olan əsas qəhrəman evdar qadın və inadkar anadır. O, həyatında olan insanlarla mürəkkəb münasibətlərdə özünü kəşf etməyə, ana, həyat yoldaşı və övlad kimi yenidən təyin edib formalaşdırmağa çalışır.

Keçmiş ailə həyatının təzyiqi altında ətalət halında yaşayan qadın daim hər şeydən narahat olan əri ilə münəqişədə gizli qalmış daxili xüsusiyyətlərini aşkara çıxarmaqdadır. Əsərdə açıq-aydın deyilməsə də, İrandakı gündəlik həyatın çətinliklərindən qurtulmaq, hər şeyi arxada qoyaraq Kanadaya mühacirət etmək fikri bir dəqiqə belə qadının başından çıxmır. Bir qədər quru dil, yüngül ironiya ilə qarışmış zarafatlar hadisələri nəql edən təkminli insan olduğunu göstərir. O, uzun illərin qorxu, xəta və günahları, səssizliyi ilə örtülmüş keçmişinin pərdələrini aralayaraq öz indisinin üzünə işıq salır. Divarları emosional bağlardan hörülmüş uşaqlığının qaranlıq otağından çıxıb, eynən dəmir qəfəsdən bayıra sıçrayıb düşdüyü mühiti kəşf edərək cikkildəməyə başlayan bir quş kimi, oxumağa başlayır.

Fəribə Vafinin “Tərən”, “Villaya gedən yolda”, “Bədirlənmiş Ay”, “Bütün üfüq”, “Sondan sonra”, “Küləksiz və kürəksiz” adlı roman, povest və hekayələrdən ibarət kitabları müxtəlif illərdə ingilis, türk, italyan, fransız, rus, isveç, yapon, ərəb və s. dillərə tərcümə olunaraq nəşr edilmişdir.

### Mostafa Mastur

İrənli yazıçı-publisist, tədqiqatçı-alim, tərcüməçi, filoloq, dramaturq Mostafa Mastur 1964-cü ildə İranın Xuzistan əyalətinin Əhvaz şəhərində anadan olmuşdur. 1980-ci ildə Əhvazda şəhid Çəmran adına Universitetin mülki mühəndislik fakültəsini bitirmiş, sonradan həmin universitetdə ikinci ali təhsil alaraq fars dili və ədəbiyyatı üzrə magistr olmuşdur.

Mostafa Masturun ilk hekayəsi 1991-ci ildə, ilk kitabı isə 1998-ci ildə işıq üzə görmüşdür. 2000-ci ildən başlayaraq yazıcının əsərləri ədəbi tənqidçilərin və oxucuların marağına səbəb olmuşdur. Yazıçı qeyd edir ki, o da öz əsərlərində digər irənli yazıçılar kimi, insanın daxili aləminə, onun hiss və həyəcanlarına əsas yer ayırır. O hesab edir ki, bu cür nəsr İranda baş verən ictimai-siyasi prosesləri anlamağa yardım edir [3].

Ədəbiyyat üzrə sanballı mükafatları Mostafa Masturun müasir yazıçılar arasında inqilab ideyaları ilə birgə ədəbiyyata gəlmiş ən maraqlı müəlliflərdən biri olduğunu sübut edir. Müxtəlif ədəbi forma və üslublardan istifadə edən yazıçı mədəniyyətin hər bir sahəsində ustalıq nümayiş etdirir, fəlsəfədən kino və teatra qədər bir çox sahədə qələmini sınaq edir.

Mostafa Masturun yaratdığı insan obrazları hisslərinin mənəngənəsində çarpışmalardan yaranan suallara

cavab axtarır, humanizmə və həyata həm özlərinin, həm başqalarının, həm də Yaradanın münasibətini araşdırırlar. Personajlar dərin fəlsəfi düşüncələr fonunda dinamik və təzadlı İranda bu gündən danışirlər.

2001-ci ildə Mostafa Masturun “Öpüş Yaradanın gözəl üzüdür” romanı nəşr edilmişdir. O, müəllifin ən uğurlu əsərlərindən hesab edilir. 2004-cü ildə işıq üzü görmüş “Bir neçə sanballı hekayə” toplusu 7 qısa hekayədən ibarətdir. Hekayələrdə qəhrəmanların həyatındakı ən mühüm hadisələr - ilk məhəbbət, toy, ölüm, nakam sevgi və s. təsvir edilmişdir.

2005-ci ildə Mostafa Masturun “Donuz sümüyü və cüzamlının əlləri” əsəri işıq üzü görmüşdür. Elə həmin il İsfahan festivalında müasir İran ədəbiyyatının ən orijinal qələm sahiblərindən hesab edilən M.Masturun bu əsəri ən yaxşı roman seçilmişdir.

Cəmiyyətin həll olunmamış təzadlarının qatılaşdığı metafizik meqapolis misalı olaraq, Tehranın çoxmənzilli bir yaşayış evində gündəlik həyatın nəbzi vurur. Oxucu sanki tamaşaçı qismində ultramodern göydələnin qəfəs kimi dar və sakinlərinin həyatı kimi qaranlıq və əzəmətli mənzillərində bir-birinin ardınca dağılan dünyaları izləyir. Mütəmadi olaraq açılıb bağlanan qapı və pəncərələrdən həyat adlanan acı substansiyanın izləri keçib gedir. Dini istinadlara baxmayaraq, inamsızlığın qurbanı olan personajlar həyatın xaosuna o dərəcədə atılmışlar ki, hətta bəzən sərəmsəliyin uçurumuna yuvarlanmış kimi görünürlər. Hər növbəti səhifədə oxucu yeni burulğana düşür: burada simvolik İran mikrokosmosunun səadət axtarışında olan Süzan, Növzar, Mələl, Bəndər və digər elementləri vəd edilmiş torpaqda və yaxud da itirilmiş vətəndə özlərini tapa bilmirlər.

Həmin il həminin müəllifin “Mən hər şeyi bilirəm” hekayə toplusu, 2008-ci ildə isə “Mən sərçə deyiləm” romanı nəşr olunmuşdur. Romanda həyat yoldaşı və qızını itirmiş dərddə bir atanın gündəlik həyatından bəhs edilir. Sonda bacısı onu xəstəxanaya göndərməyə məcbur olur. 2016-cı ildə M.Masturun “Ən yaxşı mümkün hal” romanı oxuculara təqdim olunmuşdur.

Bacarıqlı tərcüməçi kimi M.Mastur Raymon Karverin əsərlərini fars dilinə tərcümə etmişdir.

### Soheyla Beski

Yazıçı, tərcüməçi və ədəbi tənqidçi Soheyla Beski 1953-cü ildə Tehranda anadan olmuş, 2015-ci ildə 62 yaşında İstanbulda dünyasını dəyişmişdir. O, İranın “Memar” məcmuəsinin təsisçilərindən biri, uzun illər redaktoru, bu məcmuənin hər il təsis etdiyi “İlin memarı” tədbirinin təşkilatçısı olmuşdur. Ədib “Hekayə” ədəbi mükafatını təsis edərək gənc iranlı müəlliflərin əsərlərini ingilis dilində nəşrini maliyyələşdirmişdir.

İki hekayələr toplusu və 4 romanın müəllifi olan Soheyla Beski [4] 2004-cü ildə “Kiçik fraqmentlər” hekayələr toplusuna görə “Huşəng Golşiri ədəbiyyat mükafatı”na layiq görülmüşdür.

Bir çox dilə tərcümə edilmiş “Zərrə” romanının əsas qəhrəmanı zəif xarakterli opportunistdir. Dinc həyat üçün sosial normalara hörmət etdiyi halda, həddən ziyadə dini etiqadın və demokratiyanın sadələşməsinə mistifikasiyasını yeni konformizm hesab edir. O, qayda-qanunlar, qadağalar, adət-ənənələr və müasir İran cəmiyyətinin kişilərə verdiyi imkanlar arasında çəş-baş qalmış zərrədir: bir tərəfdə ana, ata, ailə, uşaqlar, iş, sevgi, xəyanət, kiçik və böyük yalanlardan ibarət konkret reallıq, digər tərəfdə adi ofis kompüterindən daxil olduğu cazibədar imkanlarla dolu virtual dünya. Həyatın ona qurduğu tələlərdən canını qurtarmaq üçün virtual dünyanın qara dəliyinə düşmək altmış yaşlı bu adama görə, pərdəli olduğu halda hər şeyin asanlıqla faş olduğu reallıqdan çıxış yoludur.

Minillik tarixi olan İran mədəniyyətinin xeyir və şər, həqiqət və yalan, sözün qüdrəti kimi ideyaları və texnologiyanın sürətli inkişafının səbəb olduğu fəlsəfi problemlərin heyvətəməz və effektiv sintezinin köməyi ilə Soheyla Beski kişilərin üstünlüyündən məharətlə öz xeyrinə istifadə edən kişi portreti çəkmişdir.

### Nəsim Maraşi

Tehrandə yaşayan jurnalist, yazıçı və ssenarist Nəsim Maraşi 1984-cü ildə dünyaya göz açmışdır. Müxtəlif mükafatlara layiq görülmüş hekayələrin və uğurlu filmlərin ssenari müəllifidir. Maraşi 2015-ci ildə “Payız fəsl-e axər-e sal əst” (Payız ilin son fəslidir) adlı ilk romanını nəşr etdirmişdir. Əsər ilin ən yaxşı kitabı nominasiyasında “Cəlal Əl-e Əhməd” mükafatını almışdır [5].

Romanda Tehran Universitetinin mühəndislik fakültəsində təhsil alarkən rəfiqə olmuş üç gənc qadından bəhs olunur. 30 yaşları olanda onlar yenidən rastlaşırlar və üçünün də gələcəyi həmin dövrdə edəcəkləri seçimdən asılıdır.

Leyla təhsilini davam etdirmək üçün xaricə gedən həyat yoldaşının arxasınca düşməkdən imtina edir və bu dünyada öz yerini tapmaq istəyir. Böyük sevgi və xoşbəxt ailə həyatının sona çatması ilə razılaşa bilməyən qadın bir qəzet redaksiyasında işləməklə başını qatmağa çalışır, lakin dəyişmiş siyasi şərtlərə görə redaksiya bağlanır.

Röya Fransada doktorluq dərəcəsi almaq və karyera qurmaq arzusundadır. Xəyalını gerçəkləşdirmək üçün atasının faciəli ölümündən sonra yeganə əzizləri olan anası və qardaşı ilə əlaqəni kəsməkdən belə qorxmur.

Şabanə isə ailəsini bədbəxt edən hadisələrdə günahkar olduğunu düşünür. Qız səbir kasası dolmuş iş yoldaşı ilə evlənmək arzusundadır, digər tərəfdən isə valideynlərinin üzünə ağ olmaqdan çəkinir.

Bu üç qızın həyat hekayələri günümüzün Tehranında orta təbəqədən olan bir çox gəncin şəxsi və sosial problemlərinə işıq salır [6].

### Nahid Təbatəbai

Müasir İran ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Nahid Təbatəbai ölkə sərhədlərindən kənar da yaxşı tanınır. 1958-ci ildə Tehranda anadan olmuş Təbatəbai dramaturgiya sahəsində təhsil almışdır. Yeniyyətə yaşlarından bədii ədəbiyyata marağı olmuşdur. 2000-ci ildə çapdan çıxmış “Çehelsalegi” (“40 yaş”) ədibin ilk və məşhur romanıdır.

İlk hekayələr toplusu 1991-ci ildə işıq üzü görmüşdür. 1993-cü ildə nəşr edilmiş “Hozur-e abi-ye Mina” hekayəsi inqilabdan sonrakı İran ədəbiyyatının 20 illiyi münasibətilə xüsusi mükafata layiq görülmüşdür.

Nahid Təbatəbai sıx dialoq şəbəkəsindən hörülmüş sadə nəsr dili ilə adi insanların gündəlik həyatından, xüsusilə də qadınların həyəcan və inamsızlıqla dolu olan həyatından bəhs edir. Qələmə alınmış hər bir həyat hekayəsi kiçik dramdır.

Müəllifin əsərləri millətindən və yaşadığı yerdən asılı olmayaraq, bir çox insanın sosial problemlərini əks etdirdiyi üçün İrandan kənar da sevilərək oxunur. İndiyə qədər ədibin 10 romanı həm İranda, həm də bir çox Avropa ölkəsində dəfələrlə nəşr edilmişdir.

Nahid Təbatəbai həm də təcrübəli tərcüməçidir: bir çox əsəri ingilis və fransız dilindən fars dilinə tərcümə etmişdir.

“40 yaş”. Qərbdə bir çox yaşadı kimi 40 yaşlı iranlı qadın da həmin yaş dövrü böhranını yaşayır. Bu, ötüb keçmiş gəncliyinə və ilk məhəbbətinə, ən əsası isə inqilabın gətirdiyi yeni sosial qayda-qanunlarla dəyişən cəmiyyətdə və müharibə illərində itirdiyi imkanlara heyfslənən qadının hekayəsidir. Müəllif oxucuya yeni iranlı qadın modelini təsvir edir: paytaxtın böyük ofislərindən birində iş həyatı, iqtisadi cəhətdən müstəqillik, bəzən xoşagəlməz yeni sosial münasibətlər və rəqabət. Bu model orta təbəqədən olan qadının peşəkar iş həyatına mane olan uşaqlar, ər və valideynlərin qayğısına qalmaq kimi ənənəvi valideyn-ailə münasibətləri daxilində yaşayan qadın modelindən fərqlidir.

Əsərin əsas qəhrəmanı Əlalənin bir qızı və mehriban əri var. Əlalə qızı ilə ana-qız münasibətlərindən daha çox rəfiqəlik etməyi üstün tutur. Həyat yoldaşı ilə gündəlik ev işlərini bölüşürlər. Əlalə paytaxtın böyük opera teatrında işləyir və müxtəlif tamaşaların koordinasiyası ilə məşğul olur. O, vaxtilə univeristetdə musiqi təhsili almışdır və çox gözəl violonçel çalır.

Çox həssas bir yaş dövrünə qədəm qoyduğu zaman həyat onu ilk məhəbbəti ilə qarşılaşdırır. Hörmüzün Opera teatrına klassik tamaşada dirijorluq etmək üçün gələcəyi xəbəri Əlalənin gənclik xatirələrini oyadır. “Mən hələ cavanam?” və “yoxsa artıq ələyim ələnb?” sualları beynində daim fırlanmağa başlayır. Orta yaş həddinə yaxınlaşan qadınların bir çoxunu bu cür suallar narahat edir.

Əlalə ailə həyatı, iş, musiqi sevgisi və violonçelə maraq, ilk məhəbbət və sosial şərtlər arasında qalmışdır. O, gəncliyini əldə saxlamaq istəyir, lakin bunun mümkün olub-olmayacağını bilmir.

Bu leymotiv ətrafında cərəyan edən hadisələrdə qadınların fəal iştirakı ilə baş tutacaq köklü dəyişikliklərə doğru gedən bir cəmiyyətin təsviri ortaya çıxır.

Romanın başlanğıcı bir qədər ağırdır, mütaliəsi ləng gedir, lakin sonra qadın mühitinə düşən oxucu yavaş-yavaş maraqlı bir dünyanın dərinliyinə dalır. Bu, öz istək və arzularından imtina edən, istedadlarını ört-basdır edərək ömrünü gözəl ana və nümunəvi həyat yoldaşı olmağa həsr edən qadınların dünyasıdır. Burada yeniyyətəlik xəyalları, mənasız münasibətlər, orta yaş böhranı, qadının fikirlərinin qarışmasının qarşısını alan həyat yoldaşına olan sevgi ilə yanaşı, İranın özünəməxsus sosial münasibətləri də var.

Üslubu və təsvirlər əsərin qadın qələmindən çıxdığını o dəqiqə büruzə verir.

Romanın motivləri əsasında çəkilmiş eyni adlı film 2011-ci ildə Berlin kino festivalında mükafata layiq görülmüşdür. Film İranın özündə də uğurlu filmlərdən biri kimi böyük müvəffəqiyyət qazanmışdır [7].

### **Mohəmməd Hoseyn Mohəmmədi**

Mohəmməd Hoseyn Mohəmmədi müasir əfqan ədəbiyyatının fars dilində yazıb yaradan görkəmli nümayəndələrindəndir. Əfqan mənşəli iranlı yazıçı, ədəbiyyatşünas və tənqidçi olan Mohəmmədi 1975-ci ildə Əfqanıstanın Məzar-e-Şərif şəhərində dünyaya göz açmışdır. Mohəmməd 7 yaşında olarkən ailəsi İrana mühacirət etmişdir. Təvəllüdü ilə bağlı yazıçı bunları söyləyir: “Atam deyir ki, 1354-cü ildə (1975) yayın ortasında anadan olmuşam. Şəxsiyyət vəsiqəmdə yazıblar ki, 1375-ci ildə (1996/1997) mənim 17 yaşım olub, qaçqın sənədlərində başqa tarix, pasportumda digər tarix qeyd edilib. Mən indiyə qədər nə vaxt anadan olduğumu bilmirəm. Bir insan, həqiqətən, neçə dəfə doğula bilər ki?” [8]

İranda məktəbi bitirdikdən sonra gənc oğlan Əfqanıstana qayıtmış və tibb təhsili almaq üçün Bəlx vilayətində universitetə daxil olmuşdur. Taliblərin gəlişi ilə Mohəmmədi İrana dönmək məcburiyyətində qalmışdır. Bir müddət çətin vəziyyətdə yaşayan gənc dərzi yanında şagird işləmişdir. Həmin dövrdə İran Radio və Televiziya Universitetinə daxil olmaq üçün müsabiqəni qazanmış, ədəbiyyatla məşğul olmağa başlamışdır.

1999-2009-cu illərdə M.H.Mohəmmədinin 4 hekayə toplusu nəşr edilmişdir. Onun “Əncirha-ye sorx-e Məzar” (“Məzari-Şərif”in qırmızı əncirləri”) kitabı 2004-cü ildə İranın “Golşiri”, “Mehregan” və “İsfahan” mükafatlarını almışdır. Daha iki roman, hekayələr, tarix və ədəbi tənqiddə aid kitabların müəllifi olan Mohəmmədi müxtəlif ədəbi məcmuələrlə əməkdaşlıq etmiş, eyni zamanda “Əfqan ədəbiyyatı evini” təsis etmişdir. 2010-cu ildə diplomlu yazıçı olaraq Kabilə qayıdan M.H.Mohəmmədi orada yaşamağa başlamış və gənc yazıçıların əsərlərinin nəşri ilə məşğul olan nəşriyyat yaratmışdı. İbn Sina Universitetində jurnalistika fakültəsinə rəhbərlik etmişdir. Əfqanıstandakı son məlum hadisələr səbəbindən Avropaya mühacirət etmişdir və hazırda İsveçdə yaşayır.

“Məzari-Şərif”in qırmızı əncirləri” Əfqanıstanın hər bir qarışına təsir etmiş, bitməyən hərbi qarşıdurmaların ümumiləşdirilmiş xronikası üzərində qurulmuş hekayələr toplusudur. Mohəmmədi sadə bir dillə müharibənin sadə əfqanların münasibətlərinə necə mənfi təsir etdiyinin təsvirini vermişdir. Müharibə, ölüm, sevgi, itirilmiş Əfqanıstan nostalgiyası əfqanların səs və duyğularının yaratdığı simfoniya “Məzari-Şərif”in qırmızı əncirləri” adı altında 14 hekayədə cəmlənmişdir.

Keçmişin şirinliyini və bitməyən indinin acısını “Məzari-Şərif”in bir bağçasında əncir ağacı simvolizə edir. Balaca bir qız yetişmiş əncir axtararkən təyyarələrin uğultusu ölüm və dəhşətin yaxınlaşdığını xəbər verir. Hadisələr fantaziya və reallığın qəribə çarpazlaşması fonunda nəql edilir.

M.H.Mohəmmədi vətəndaş cəmiyyətinin üzvlərindən biri kimi, normal həyata qayıtmaq yollarını axtaran bir ölkədə konfliktə iştirak edən bütün tərəfləri danışdırmağa çalışır. Hamı kollektiv faciənin mənasızlığını anlayır: kəndlilər döyüşlərarası fasilələrdə taxıl yığımı ilə məşğul olurlar, döyüşlər başlayır və insanlar öldürülür, yandırılır, uşaqlar yetim qalır, gənc qızlar hərbi qənimət olmaq üçün can atır, özlərini azadlıq müdafiəçiləri adlandıranlar dəyərlərə hörmət etmir, bir sözlə, müharibə sadə insanları hissiz monstrlara çevirir. M.H.Mohəmmədi bu insanların hər birinə öz hekayələrində yer ayırmışdır. Burada hətta Qərbin nifrət etdiyi və Əfqanıstanda çoxlarının qorxduğu taliblərin də ən dərin duyğularından bəhs olunur. M.H.Mohəmmədinin qələmindən çıxan - mətbuat xəbərlərinə düşməyən tarixdir.

M.H.Mohəmmədinin Əfqanıstan və taliblər haqqında digər bir kitabı da “Sən heç nə demirsən” seçilmiş hekayələr toplusudur. Kitab taliblərdən əvvəl və sonrakı dövrlərdə Əfqanıstanın mədəniyyəti, adət-ənənələri, qayda-qanunları haqqındadır. Bəzi hekayələrdə ölkədəki daxili konfliktlər və müharibələr təsvir edilmişdir. Bəzilərinə isə taliblərdən əvvəl və onların hakimiyyəti dövrünə aid olan hadisələr işıqlandırılır. Hekayələrdə yerli dialektlərdən istifadə edilmiş və müxtəlif regionların adətləri qələmə alınmışdır. Müəllif “Biz səkkiz nəfər idik və bizim ayağımız yox idi” hekayəsini əvvəl istifadə etmədiyi üslubda yazmışdır. Bir yeniyetmənin bir qadına olan məhəbbətindən danışan “Yara” hekayəsi ədibin ilk hekayələrindən biridir, ona görə də kitabdakı digər əsərlərdən fərqlənir. “Sən heç nə demirsən” kitabına “Vətən adlı hekayə”, “Kəpənəklər və ağ çadra”, “Günəş ferması” və digər hekayələr daxil edilmişdir [9].

**Nəticə**

İran ərazisi tarixən istər elm, istərsə də ədəbiyyat sahəsində hər zaman öz sözünü demiş alimlər və ədiblər yetişdirmişdir. Müasir dövrdə də İranın tanınmış ədibləri özlərini doğrultmuşdur. Belə ki, Fəribə Vafi, Mostafa Mastur, Soheyla Beski, Nəsim Maraşi, Nahid Təbatəbai, Məhəmməd Hüseyn Məhəmmədi kimi yazıçılar həmin tanınmış ədiblər siyahısında yer almışdır.

İran cəmiyyətini olduğu kimi əks etdirən, öz əsərlərində səmimi bir şəkildə cəmiyyətin problemlərinə işıq tutmağa çalışan ədiblər həmin problemlərin həll yollarını da tapmağa çalışıblar. Xüsusilə, Fəribə Vafi və Nahid Təbatəbai öz əsərlərində İranda qadınların ictimai problemlərini, onların həyatlarındakı dəyişiklikləri, inqilabın onlara təsirini dilə gətirmiş, onların böhran, duyğu və fədakarlıqlarına özünəməxsus şəkildə toxunmuşlar.

Bununla yanaşı, Soheyla Beski də İran cəmiyyətində kişilərə verilən üstünlükləri, sosial normaları, ailə dəyərlərini məharətlə təsvir etmişdir. Gənclərin şəxsi və sosial problemlərini dilə gətirən Nəsim Maraşi isə orta təbəqə gənclərinin çətinliklərinin həll yolunu tapmağa çalışmışdır.

Beləliklə, adı çəkilən yazıçıların əsərlərində günümüzdəki İran cəmiyyətinin həll olunmamış təzadları, həmin cəmiyyətdə qadınla kişinin rolu və dəyəri, ümumiyyətlə, dövrün tələblərinin onlara psixoloji təsiri haqqında insan həyatları nümunə kimi göstərilmişdir. Həmin əsərlər İran cəmiyyəti ilə yaxından tanışlığa böyük köməklik göstərmiş olur.

**ƏDƏBİYYAT**

1. <http://www.ponte33.it/chi-siamo-2/>
2. [https://en.wikipedia.org/wiki/Fariba\\_Vafi](https://en.wikipedia.org/wiki/Fariba_Vafi)
3. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Мастур,\\_Мырафа](https://ru.wikipedia.org/wiki/Мастур,_Мырафа)
4. <http://www.tavoosonline.com/News/NewsDetailEn.aspx?src=23043>
5. <https://www.wordswithoutborders.org/contributor/soheila-beski>
6. <http://pol-ir.ir/2018/09/10/the-age-of-forty-novel/?lang=en>
7. <https://frankfurtrights.com/Books/Details/i-m-probably-lost-18965731>
8. <https://www.wordswithoutborders.org/contributor/mohammad-hussain-mohammadi>
9. <https://www.ibna.ir/en/naghli/56762/afghanistan-and-a-new-narration-of-taliban-days>
10. <https://www.ibs.it/osso-di-maiale-mani-di-libro-mostafa-mastur/e/9788896908013>

## MÜƏLLİFLƏRİN NƏZƏRİNƏ

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə olunan dövrü elmi nəşrlər qarşısında bir sıra tələblər qoymuşdur. Müəlliflərdən məqalə göndərəkən həmin tələbləri nəzərə almalarını xahiş edirik.**

1. Jurnalda digər nəşrlərə təqdim edilməmiş, yeni tədqiqatların nəticələri olan və jurnalın profilinə uyğun elmi məqalələr dərc edilir. Müəllif məqalə ilə birlikdə onun dərcinin məqsədəuyğun olmasına dair elmi rəyi də təqdim etməlidir.

2. Məqalələr Azərbaycan, rus və türk dillərində çap şəklində təqdim olunmalı və ya redaksiya@scwra.gov.az ünvanına elektron variantda göndərməlidir. Məqalələrin mətnləri yuxarıdan və aşağıdan 2 sm, soldan 3 sm, sağdan 1,5 sm məsafə gözləməklə Times New Roman – 12 şrifti ilə 1 intervalla yığılmalıdır.

3. Məqalənin yazıldığı dildən əlavə digər 2 dildə xülasəsi verilməlidir. Məqalələrin həcmi 10-12 səhifə, xülasələrin 5-8 sətir olması tövsiyə edilir. Xülasələrdə məqalənin yazılma məqsədi, metodologiya, elmi yenilik də göstərməlidir. Məqalənin müxtəlif dillərdəki xülasələri bir-birinin eyni olmalı və məqalənin məzmununa uyğun gəlməlidir. Xülasələr elmi və qrammatik baxımdan ciddi redaktə olunmalıdır. Hər bir xülasədə məqalənin adı, müəllif və ya müəlliflərin adı göstərməlidir.

4. Hər bir məqalədə UOT indekslər və ya PACS tipli kodlar və açar sözlər göstərməlidir. Açar sözlər üç dildə verilməlidir.

5. Məqalədə müəllifin işlədiyi müəssisə(lər), həmin müəssisə(lər)nin ünvanı, müəllifin vəzifəsi, elmi dərəcəsi və elektron poçt ünvanı göstərməlidir.

6. Məqalənin sonunda elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq, müəllifin gəldiyi elmi nəticə, işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti, iqtisadi səmərəsi və s. aydın şəkildə verilməlidir.

7. Mövzu ilə bağlı elmi mənbələrə istinadlar olunmalıdır. Məqalənin sonunda verilən ədəbiyyat siyahısı istinad olunan ədəbiyyatların mətnində rast gəlinədiyi ardıcılıqla nömrələnməli və [1, s.119] kimi işarələnməlidir. Eyni ədəbiyyata mətnində başqa bir yerdə təkrar istinad edilərsə, onda istinad olunan həmin ədəbiyyat əvvəlki nömrə ilə göstərməlidir.

8. Ədəbiyyat siyahısında verilən hər bir istinad haqqında məlumat tam və dəqiq olmalıdır. İstinad olunan mənbənin biblioqrafik təsviri onun növündən (monoqrafiya, dərslik, elmi məqalə və s.) asılı olaraq verilməlidir. Eyni məqalələrə, simpozium, konfrans və digər nüfuzlu elmi tədbirlərin tezislərinə istinad edərkən məqalənin, məruzənin və ya tezisnin adı göstərməlidir. İstinad olunan mənbənin biblioqrafik təsviri verilərkən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının “Dissertasiyaların tərtibi qaydaları” barədə qüvvədə olan təlimatının “İstifadə edilmiş ədəbiyyat” bölməsinin 10.2-10.4.6 tələbləri əsas götürülməlidir.

9. Məqalənin sonundakı ədəbiyyat siyahısında son 5-10 ilin elmi məqalələrinə, monoqrafiyalarına və digər etibarlı mənbələrinə üstünlük verilməlidir.

10. Məqalələr antiplagiat proqramı ilə yoxlanıldıqdan, rəyçilərin gizli rəyindən sonra sahə redaktoru və ya redaksiya heyətinin mütəxəssis üzvlərindən biri tərəfindən çapa təqdim olunur.

Qeyd edək ki, “Dövlət və Din” jurnalı ildə 3 dəfə çıxır. Hər bir məqalə üzərindəki iş bir neçə mərhələdən ibarətdir. Məqalələrə baxış proseduru 2 ay çəkir.

Yuxarıda göstərilən şərtlərə uyğun gəlməyən məqalələr redaksiya heyəti tərəfindən qəbul edilmir.

## TO THE ATTENTION OF THE AUTHORS

The Supreme Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan has set a number of requirements for periodicals recommended for publication of the main results of dissertations. We kindly ask authors to take these requirements into account when submitting articles.

1. The journal publishes scientific articles that have not been submitted to other publications, are the results of new research and correspond to the profile of the journal. Along with the article, the author must provide a scientific opinion on the appropriateness of its publication.

2. Articles must be submitted in print in Azerbaijani, Russian and Turkish or sent electronically to [redaksiya@scwra.gov.az](mailto:redaksiya@scwra.gov.az). Texts of articles should be typed at intervals of 1 cm, from the top and bottom 2 cm, from the left 3 cm, from the right 1.5 cm in Times New Roman - 12 font.

3. Summary should be given in 2 other languages in addition to the language in which the article was written. It is recommended that the volume of articles be 10-12 pages, summaries 5-8 lines. The summaries should indicate the purpose of the article, methodology, and scientific innovation as well. Summaries of the article in different languages should be the same and correspond to the content of the article. Summaries should be carefully edited from a scientific and grammatical point of view. Each summary should include the title of the article, the name of author (s).

4. Each article should include UOT indexes or PACS type codes and keywords. Keywords must be provided in three languages.

5. The article should indicate author's workplace (s), the address of the enterprise (s), the author's position, academic degree and e-mail address.

6. At the end of the article, in accordance with the nature of the field of science and the article, the scientific conclusion reached by the author, the scientific novelty of the work, the importance of application, economic efficiency and etc. should be given clearly.

7. References should be made to scientific sources on the subject. The list of references at the end of the article should be numbered in the order in which the references are found in the text and marked as [1, p.119]. If the same literature is referred to elsewhere in the text, then the literature referred to must be indicated by the previous number.

8. Information about each reference in the bibliography should be complete and accurate. Bibliographic description of the cited source should be given depending on its type (monograph, textbook, scientific article, etc.). When referring to the same articles, thesis of symposium, conferences and other prestigious scientific events, the title of the article, report or thesis should be indicated. When giving a bibliographic description of the cited source, the requirements 10.2-10.4.6 of the "Used literature" section of the applicable instruction of the Supreme Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan on "Rules for compiling dissertations" should be taken into account.

9. Scientific articles, monographs and other reliable sources of the last 5-10 years should be preferred in the list of literature at the end of the article.

10. Articles are checked by anti-plagiarism program, submitted to the print by the field editor or one of the expert members of the editorial board after anonymous opinion of the reviewers.

**Note:** "State and Religion" journal is published 3 times a year. The work on each article consists of several stages. The procedure for reviewing articles takes 2 months.

Articles that do not meet these conditions will not be accepted by the editorial board.